

Over arbeidersbeweging en vlaamsgezindheid

Het uitgebreide opstel over "Arbeidersbeweging en Vlaamsgezindheid voor de Eerste Wereldoorlog" dat Jan Craeybeckx onlangs publiceerde (1), is in alle opzichten belangrijk. De inhoud beslaat trouwens meer dan de titel te vermoeden geeft. Het is de outline van de geschiedenis van het parallel lopen, meestal elkaar afstotend, soms dan weer samengaand, van die twee maatschappelijke stromingen die het Vlaanderen van vandaag mee gestalte hebben gegeven. En die geschiedenis roept trouwens om een auteur...

Met de bijdrage van J. Craeybeckx zijn we een heel eind verder. Hij betoogt in essentie dat de (socialistische) arbeidersbeweging in de XIXe eeuw meer en aktievere interesse had voor het Vlaamse feit dan het traditionele flamingantisme doorgaans, en in de regel met vinnig smalende ondertonen, beweert. Daartegenover stelt hij dat de sociale inzet van dat flamingantisme in de voorbije eeuw heel wat minder om het lijf had, dan zijn apologeten vandaag graag willen doen geloven. Waaruit hij dan konkludeert dat de redenen waarom beide stro-

mingen niet zijn opgegaan in elkaar, in één machtige, sociaal en cultureel gerichte, volkse en democratische ontvoogdingsbeweging in de eerste plaats moeten gelegd worden voor de deur van flamingantische voormannen als De Laet, Coremans, e.a. De parafrazering is vanzelfsprekend van ons.

Beide stellingen dienen wel wat genuanceerd te worden, al heeft J. Craeybeckx gelijk wat de grond van de zaak betreft. En hij brengt die schakeringen trouwens zelf ook aan. Maar alvast vanwege Edward Coremans (2) was er amper interesse voor wat Marx enkele jaren voordien nog de "flandrische Misère" had genoemd. Craeybeckx haalt enkele navrante voorbeelden aan van sociale onverschilligheid vanuit katholiek-flamingantische huize, beter gezegd van burgerlijke klasserefleks tegen arbeiders-eisen. Zo verzette Coremans zich in 1888 in de Kamer ertegen dat de Antwerpse havenarbeiders voortaan niet meer in kroegen zouden worden uitbetaald. En Coremans stond niet alleen : de staaltjes inzake berichtgeving die J.C. uit het toenmalige "Handelsblad" en de "Gazet van Antwerpen" aanhaalt, zijn tekenend.

Hij had o.i. ook kunnen vermelden wat Karel Van Isacker in zijn "Daensisme" (3) aanstipt, nl. dat Edward Coremans in 1894 te Aalst kieskampanje ging voeren ten voordele van Woeste (4) en tegen de Daens'en die hij "vieze mannen" noemde.

Wanneer daarom H.J. Elias in zijn overigens (in zijn genre) belangrijke "Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte" (5) schrijft : "Het valt niet te ontkennen dat de flaminganten - meestal stammend uit de kleinburgerij

of de ambachtswereld - het sociaal probleem niet zagen in de scherpe vorm die het opkomend socialisme eraan gaf" is hij nog een stuk beneden de werkelijkheid.

Dat alles gaat in heel wat mindere mate op voor de liberale, vrijzinnige flaminganten. En Jan Craeybeckx heeft gelijk wanneer hij het eerherstel bijtreedt dat A.W. Willemsen hen liet wedervaren. Bij hen was sociale interesse aanwezig, en ook een dieper inzicht dan het machteloze mededogen van de toonaangevende vlaamsgezinde katolieken uit die dagen. De, in al haar statistische dorheid, voor wat de Vlaamse maatschappelijke realiteit betreft gewoon huiveringwekkende "Korte Beschrijving van België" die Julius Vuylsteke in 1867 liet verschijnen, is op dat stuk relevant. Eventueel kan Vuylsteke nog als een buitenbeentje in het liberale kamp worden beschouwd. Maar bij de liberale vlaamsgezinden was het inderdaad niet uitzonderlijk, voor sociale wetten en reglementeringen te pleiten, en bijwijken zelfs de jonge socialistische arbeidersbeweging daarin bij te springen, zij het dan steeds binnen de perken der liberale markteconomische opvattingen. De houding van "Het Laatste Nieuws" was terzake inderdaad kenschetsend. En de Vlaamse zaak heeft er veel baat bij gehad dat de grote liberale eis, algemeen en verplichtend lager onderwijs in de volkstaal, er kon doorgeduwde worden.

Daarentegen stond zelfs Vuylsteke in 1867 nog huiverig tegenover het voorstel van L. Jottrand, gedaan op het dat jaar te Gent gehouden Nederlands Taal- en Letterkundig Kongres, om te gaan ijveren voor de invoering

van het Algemeen Stemrecht als middel tot versteviging van het Vlaams element binnen de Belgische staat. Men dient er zich daarbij natuurlijk wel rekenschap van te geven dat die gedachte in het Vlaanderen van toen, vier jaar voor de Parijse Commune, nog wel heel pril revolutionair was... Vuylsteke argumenteerde trouwens dat alleen de klerus zou profiteren van die te verwachten zondvloed van katolieke Vlaamse stemmen. (Zo werd veel later van vrijzinnige en zelfs linkse zijde nog tegen het stemrecht voor vrouwen geageerd; nota bene.)

Trouwens, geen enkel meetellende katoliek flamingant heeft destijds, zoals Craeybeckx terecht aantoot, binnen en buiten de Kamers ook maar een vin voor de veralgemening van het stemrecht verroerd, niet uit vrees, maar uit behoudende reflex.

Zoveel voor wat de eerste tezis van Jan Craeybeckx betreft. We zijn iets skeptischer inzake zijn tweede, het Vlaamse engagement van de socialistische arbeidersbeweging in de XIXe eeuw.

Dat het afwezig zou geweest zijn, is inderdaad gewoonweg onwaar, en kan met veel sterkere argumenten weerlegd worden dan de verwijzing naar de vlaamsgezindheid van Moyson. Inderdaad, zodra de socialisten over een parlementaire vertegenwoordiging beschikten, hebben zij (Walen inluis) uit democratische overwegingen alle Vlaamse taalwetten meegestemd. Terwijl de katolieke flaminganten zich niet alleen dwars voor het algemeen stemrecht legden, maar tevens de sociaalgerichte wetsvoorstellen hielpen verwerpen.

De zaak is evenwel dat de socialistische arbeidersbewe-

ging, zelfs wanneer ze zich van het Vlaamse feit ook in zijn taal- en kulturaspekt rekenschap gaf, het initiatief op dat stuk volledig aan de flaminganten overliet. Het overwicht der konservatieve flaminganten in de Vlaamse Beweging als dusdanig werd door hen dus in feite in stand gelaten, met de gevolgen vandien. En het konservatieve odium is de Vlaamse Beweging in de ogen der Vlaamse "linkse" massa ook nooit helemaal kwijtgeraakt. Het (zij het betrekkelijke) tegengewicht der liberale flaminganten, tot dan toe trouwens de meest actieven in de V.B., begon af te zwakken naarmate de socialisten aan politiek gewicht wonnen, en dat werd door hen nooit helemaal goedge maakt.

Hier moet wel op gewezen worden dat niet alleen de socialistische arbeidersbeweging in de XIXe eeuw - en lang nadien nog - schichtig om de Vlaamse Beweging heen liep, en de indruk gaf dat zij de arbeiders er vooral wou toe aanzetten "toch maar goed Frans te leren" (een indruk die trouwens een kern van waarheid bevatte). Ook de kristendemokraten van de "Volksbond" verkozen het Frans voor hun interne werking, inbegrepen met hun Vlaamse afdelingen. Slechts Adolf en Pieter Daens en hun Christene Volkspartij spraken "Vlaamsch" tot in het Parlement toe (meestal dan toch), maar dan meer om pragmatische redenen dan uit een echte vlaamsgezinde overtuiging. Hun publiek van Aalsterse werkmensen verston d nu eenmaal geen Frans.

Is die linkse (niet alleen socialistische !) terughoudendheid en tot vandaag nog voortdurende schroom tegenover het nationale en taalaspect van de Vlaamse Bewe-

ging uitsluitend terug te voeren tot het nawerken van de invloed van de daadmens Anseele, die pragmatische Gentenaar, onbetwist en weinig skrupuleuze kaïd van het Gentse socialisme, die zich om doktrinaire problemen amper bekommerde, doch evengoed een sociaal zeer bewogen man was ?

Jan Craeybeckx wijst er op, en het is lang niet het minst interessante deel van zijn boeiende beschouwingen, dat Anseele het niet anders zag dan het groter socialistische denkers in de XIXe eeuw, zowel wat het nationale vraagstuk in het algemeen betrof, als inzake de Vlaamse kwestie in het bijzonder - voor zover ze dààr aan dachten...

Marx had het nationale vraagstuk hoofdzakelijk doorheen dé Ierse kwestie bestudeerd. Hij dacht niet veel verder (en voor die tijd reeds zeer ver) dan dat de ontvoogding der arbeiders meteen wel de nationale ontvoogding met zich zou brengen, iets waartoe de arbeidersklasse der onderdrukkende natie in haar eigen belang moest bijdragen. Als Anseele dan als Vlaming te Luik tot Kamerlid verkozen wordt, is dat dus wel degelijk "in de lijn", al menen we dat de marxistische beginselvastheid wel de geringste van Anseele's bekommernissen zal geweest zijn.

Wat de Vlaamse kwestie betreft, gelooft Craeybeckx dat de grondleggers van de socialistische doktrine ze ignoreerden. Grosso modo is dat juist. Toch hebben we bij Friedrich Engels een bijzonder aardige passage gevonden, die we hier in het origineel citeren : "Flandern vor der Teilung von Verdun bis nach 1500 Teil von

Frankreich - daher das Festsetzen der französischen Sprache, vermehrt durch den flämischen Handel im Mittelalter, wo die Kaufleute sicher kein Flämisch mit den italienischen etc. Kaufleuten sprachen. Und jetzt verlangen die Teutomanen die Herstellung der flämischen Sprache die selbst die Holländer nicht für voll anerkennen; die flämische Bewegung der Pfaffen ! It is time, dass die Flamander endlich eine Sprache haben statt 2, und das kann nur Französisch sein." (6).

Met dat even overhaaste als summie oordeel heeft Engels zeker geen geluk gehad. Maar zijn woorden gaven alleen maar weer wat de socialisten, vooral dan in België zelf, over de Vlaamse Beweging, haar inhoud en haar toekomst dachten. Anseele en zijn gelijkgezinden vertolkten met hun weezin voor de taalstrijd der conservatieve flaminganten en hun voorkeur voor liberale progressisten, ook als dat Gentse franskiljons waren, slechts het algemeen standpunt der socialistische arbeidersbeweging, een standpunt dat zowel door pragmatici als door doktrinairen angekleefd werd, op weinige uitzonderingen na.

En men moest dan ook wachten op een nieuwe generatie, zowel van flaminganten als van socialisten, eer het tot gemeenschappelijke vlaamsgezinde initiatieven kwam. Die nieuwe generatie droeg de stempel van de beginnende economische ontsluiting, de industrialisatie en maritimisering van Vlaanderen, die rond de eeuwwisseling aanvangt. Dus wanneer het moderne kapitalisme zich volop in Vlaanderen gaat vestigen, en het land het stadium van arbeidersreserve voor de Waalse mijnen ontgroeit.

MacLeod en na hem vooral Lodewijk De Raet begrijpen daar de betekenis van. De Raet wil een nieuwe Vlaamse elite, die deze economische ontsluiting ten eigen bate (in zijn ogen dus in Vlaams voordeel) benut, en zich daar met alle politieke, economische en kulturele middelen, in een samenballing van "Vlaamsche Volkskracht" voor inzet. Hij wil daartoe een Vlaamse Hogeschool. Dat hoge woord werd opgevangen en democratisch vertaald door een jong Limburgs socialist, geen pragmatikus, geen doktrinair, niet direkt iemand die uit organisaties der arbeidersbasis kwam. Wel een man die het van progressief-demokratische, voor dat economische proces in al zijn implicaties openstaande denkrichtingen hebben moest. Voor de marxisten zal hij een revisionist geweest zijn, voor de arbeidersmilitanten een intellectueel. We bedoelen uiteraard Camille Huysmans (slechts de Walen noemden hem Kamiel).

Huysmans gaat Anseele en de hele socialistische beweging in de strijd voor die Hogeschool meesleuren, naast vrijzinnige en katolieke jonge flaminganten. Maar intussen had de actie (en haar sukses) voor algemeen en verplichtend lager onderwijs in de volkstaal, voor beperking van de arbeidsduur, voor algemeen stemrecht dat in 1919 bekroond werd door de invoering van de algemene en enkelvoudige stemplicht, het democratische zowel als het arbeiderselement in het Vlaamse politieke en kulturele leven danig, zelfs beslissend, versterkt. En het zijn dan deze factoren, weze het dat ze inderdaad maar zijdelings met Vlaamse strijd als dusdanig te maken hebben, en nog veel minder met de verklaarde doelstel-

lingen der Vlaamse Beweging, die in Vlaanderen een sociale en politieke dynamiek gaan losmaken. Een dynamiek die in het Vlaamse land, waarvan de meerderheid der bevolking steeds eerder argwanend heeft gestaan tegenover een "Beweging" en leiders die beweerden in haar naam te spreken, toch met zich heeft gebracht dat de belangrijkste Vlaamse objektieven niettemin werden bereikt. Behalve voor wie de eigen nationale soevereiniteit onder die objektieven rekent, en dat denkbeeld schijnt vandaag ook langs links geleidelijk zijn taboe te verliezen, en bespreekbaar te worden...

In feite kan zelfs gesteld worden dat de traditionele flaminganten meer in de weg hebben gestaan van die dynamiek, dan dat zij ze hebben voortgeholpen. Maar dat oordeel is toch te hard, al is het in wezen niet verkeerd. En de arbeidersbeweging en de Vlaamse progressisten hebben die dynamiek daarentegen losgemaakt en aangewakkerd, al waren hun motieven slechts zijdelings en soms zelfs helemaal niet van "Vlaamse" aard. En dat oordeel is dan weer te onverdeeld gunstig, ook al is het in wezen juist.

Maar dat verklaart wel de vandaag nog voortdurende, emotioneel geladen tweespalt tussen beide stromingen, en hun wederzijdse aanspraken op elkaars adelbrieven. Jan Craeybeckx heeft het bij het rechte eind, menen wij, wanneer hij die der arbeidersbeweging beter verdiend acht. Maar dat doet niets af van het tekort der socialistische arbeidersbeweging in de XIXe eeuw, haar falend inzicht in de ware, democratische betekenis van de strijd voor Vlaamse, ook kulturele, ontvoogding.

Vlaanderen zou er vandaag misschien minder provinciaal, minder schizofreen, minder "Beiers" uitzien, moest destijds de socialistische arbeidersbeweging zich de Vlaamse strijd bewust ter harte hebben getrokken.

Maar had het wel anders gekund ?

Viel in de tweede helft der XIXe eeuw, de eeuw van het Luikse staal en de Henegouwse mijnen, zelfs bij benadering te voorzien hoe Vlaanderen zich in de XXe eeuw zou ontwikkelen tot Europese draaischijf van ondernemingen met wereldallure ?

Konden de socialisten in de XIXe eeuw voorzien hoe het nationalisme in de XXe eeuw, buiten maar ook in Europa, een nieuwe beleving zou kennen, onder reaktionaire maar ook democratische vormen en motiveringen ?

Konden de socialisten in de XIXe eeuw voorzien wat er een eeuw later zou gebeuren in en met het katholicisme ? Met Pius IX, en de ondergang van de Pauselijke Staat in het zegevierende Italiaanse Risorgimento, leek het er even naar dat de nieuwe tijd voorgoed met Paus en katholicisme zou afrekenen. Terecht hebben de socialisten nadien het ijveren van Leo XIII ("Rerum Novarum") beschouwd als een antisocialistisch maneuver, en als een kerkelijke aanpassing bij nieuwe realiteiten. Maar de geboorte van de katolieke arbeidersbeweging hield meer in dan dat. Ze zoekt nu haar eigen weg, ook al stonden die zeker niet op de kaart van haar stichters, aan wie, het weze eerlijk gezegd, een reële sociale bewogenheid trouwens niet vreemd was.

Het is daarom niet bedoeld als rekvisitorium, zo we zeggen dat het socialisme der XIXe eeuw in Vlaanderen:

niet gehandeld heeft in de zin van de geschiedenis, de enige manier om die met kans op welslagen subjektief te beïnvloeden. Het had echter nauwelijks anders gekund... En de geschiedenis is nu eenmaal een eindeloze, opwaartse spiraal met steeds weer, zij het onder nieuwe gedaanten, terugkerende kansen. Maar de etappen die men wil overslaan, reviennent toujours au galop...

Het is daarom goed dat de arbeidersbeweging nu meer inzicht verwerft, ook wat Vlaanderens weg naar een betere maatschappij betreft, en daarbij uit het verleden leert. Het opstel van Jan Craeybeckx is daartoe zeer nuttig. De stof die hij hier kort voorstelt, werd bij ons weten nog nergens even helder behandeld. Men moet hem er dankbaar om zijn.

En daarin aan iedereen recht laten wederwaren, en ieders verdiensten afwegen, in alle sereniteit. Daarbij vaststellen dat de socialistische arbeidersbeweging en de progressistische flaminganten, door onderwijs, stemrecht, verbeterde levensomstandigheden voor de werkende Vlaamse massa te veroveren, de grondslagen hebben gelegd voor de Vlaamse ontvoogding. En dat de traditionele flaminganten, de taalflaminganten, al dan niet van katolieken huize, al dan niet met klassevooroordelen behept, in ieder geval het Nederlands als cultuur- en communicatieinstrument voor Vlaanderen hebben bewaard. En ook dat is niet gering.

Jan Debrouwere

NOTEN

- (1) "Arbeidersbeweging en Vlaamsgezindheid voor de eerste wereldoorlog" door Jan Craeybeckx. Verschenen in Mededelingen van de Koninklijke Akademie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jaargang XL, 1978, nr. 3.
- (2) Edward Coremans (Antwerpen 1835-1910) volksvertegenwoordiger, groot doordrukker der Vlaamse taalwetten in het laatste kwartaal der XIXe eeuw (recht-spraak, middelbaar onderwijs, justitie).
- (3) "Het Daensisme" door Karel Van Isacker s.j. (1959, De Nederlandsche Boekhandel Antwerpen), hoofdstuk 2, pag. 57 en 58.
- (4) Charles Woeste (Brussel 1837-1922), vanaf 1874 volksvertegenwoordiger voor Aalst, gedurende 15 jaar gesteund en nadien bitter bestreden door Pieter Daens. In 1884 korte tijd minister van justitie. Groot tegenstander van de kristendemokratie, en van het Daensisme, waarbij hij geen enkel middel schuwde. Bestreed de liberale schoolwetgeving, de uitbreiding van het kiesrecht, en de Vlaamse taalwetten. Aartsreaktionair en aartsfrankiljon.
- (5) "Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte", door H.J. Elias (1964, De Nederlandsche Boekhandel Antwerpen) derde deel, hoofdstuk VII, pag. 272.
- (6) "Varia über Deutschland" (Marx Engels Werke, Dietz Verlag Berlin, 1962, pag. 595). Was aanvankelijk bedoeld als voorstudie voor een omvangrijker werk, vandaar de telegramstijl. Tot de uitwerking is Engels niet gekomen. Vertaling : "Vlaanderen voor de verdeling van Verdun tot na 1500 deel van Frankrijk - vandaar de verankering der Franse taal, versterkt door de Vlaamse handel in de middeleeuwen waarbij de Vlaamse kooplui met de Italiaanse enz. kooplui wel geen Vlaams zullen gesproken hebben. En nu verlangen de teutomanen de herleving der Vlaamse taal die zelfs de Hollanders niet voor vol aanzien; de Vlaamse Beweging der papen ! It is time (het is tijd) dat de Vlamingen eindelijk één taal hebben in plaats van twee, en dat kan alleen maar de Franse zijn".